

Odstíny české zelené politiky po roce 1989*

PAVEL PEČÍNKA **

Abstract: Shades of Czech Green Politics since 1989

The article first describes the specific conditions of Czech "green politics" closely before and after November 1989 and argues that these conditions not only account for the Green Party's unsuccessful involvement in Czech politics, but also led to the exclusion of politicians focused on environmental issues from decisive positions in the important political parties. It offers a detailed description of the developments in the Green Party around 2002, especially of the agreement between the Brandýs forum and the "old" Green Party, the "dark-green" fraction's takeover of the Green Party, and the improvement of the Green Party's political position that was nevertheless accompanied by internal conflict. An extensive subsequent part of the article deals with the policy of the Czech Ministry of the Environment. Finally, the article discusses the internal split within the Green Party and the future prospects of environmental policy in the Czech Republic.

Keywords: Czech green politics, Green Party, Czech Ministry of the Environment, environmental policy.

1. Od „ekologizace“ neekologických stran k budování ekostrany

Izolace Československa po nastolení stalinistické diktatury v roce 1948 poznamenala i tvář zelené politiky. Mírové a ekologické skupiny, studenti, akademici, vyznaváci nekonformní kultury – veškeré toto prostředí se v 60.–80. letech vyvíjelo v podmínkách odlišných od tehdejší západoevropské společnosti. Z odlišně zakořeněného „zeleného podhoubí“ i z jinak rozvrstvené většinové společnosti toužící po odpírání konzumu tudíž vyrůstaly i různé omyly politiky životního prostředí poté, co se nemusela schovávat v pololegalitě (Vaněk 1996, Vaněk 2002: 7–107, 175–333).

* Příspěvek byl zpracován v rámci Výzkumného záměru Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích (kód MSM0021622407).

Za zaslání připomínky k textu děkuji pracovníkům MŽP Jiřimu Guthovi a bývalému pracovníkovi MŽP Ondřeji Velkovi a členovi SZ Vladimíru Židlíkovi, za konzultace při překladu do angličtiny Tomáši Foltýnovi.

** Autor působí v Institutu pro srovnávací politologický výzkum (ISPO) na Katedře politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno. Email: pecinkapavel@tiscali.cz. Autor je členem Strany zelených.

Úplně poprvé k založení Strany zelených (SZ) vyzval svými letáky, rozhazovanými z obchodního domu na České ulici v Brně už 8. 1. 1989, brněnský disident, jogín a esoterik Slávek Popelka. Podle jeho veřejné výzvy by SZ měla „sružovat převážně mladé lidi...“, kteří jsou pro socialistickou budoucnost“, měla by chránit mír, „historické památky a kulturní odkaz našich slovanských předků“, „vystupovat proti alkoholismu, toxikománii, nikotinismu, šířit vědomosti o správné výživě“ a též „sledovat, zda nedochází k zneužívání postavení některými funkcionáři, k projevům povýšenectví či obohacování se na úkor pracujících“. Popelkova SZ měla též „usilovat o propagaci mezinárodního jazyka – esperanta – jako účinného prostředku pro usnadnění kontaktů mezi lidmi různých národů“ (Popelka 1989). Aktivista byl za svou opakovanou agitaci opakovaně vězněn, a SZ tehdy nevznikla.

Týden po demonstraci studentů ze 17. 11. 1989, která odstartovala demokratickou revoluci, se ohlásila v ekologické obci rozpaky budící Československá strana zelených (ČSZ). Nedůvěryhodně působil už její nadsazený počet členstva – 5 200 lidí. Známy ekologický disident Ivan Dejmal tehdy část předáků ČSZ označil za pracovníky StB, a vyzval zelené spíše k organizaci otevřených klubů než klasické strany. Proti stranické organizovanosti zelených se ekologický konzervativce Dejmal vyslovoval také s ohledem na dosavadní vývoj západoevropských zelených: „Politická strana se musí vyslovovat ke všem problémům společnosti. Zahraniční zkušenosti ukazují, že tu buď prosazuje různorodé parciální zájmy skupin, které ji podporují – homosexuálové, radikální feministky apod., nebo takovou stranu rozkládají spory o postup v otázkách přesahujících životní prostředí“ (Dejmal 1989). Většina ekoaktivistů Dejmalovy názory sdílela. ČSZ se brzy znemožnila a sama rozpustila. Pověst o „estébácké minulosti“ se však šířila i o nové SZ, založené „shora“ v únoru 1990 jako umírněná strana středu, sružující převážně muže vyššího věku ze „šedé zóny“. Proti úspěchu SZ působila řada faktorů. Většina společnosti cítila averzi k jakémukoliv stranictví, navíc chyběly postmaterialistické střední vrstvy a povědomí o takových zelených prioritách jako feminismus, práva homosexuálů, situace v Třetím světě apod. Komunistický antiamerikanismus a rusofilství vyvolaly v lidech obdiv k USA, ke konzumu a individualismu. Navíc brzy zesílily nacionalistické spory mezi Čechy a Slováky, přišly sociální problémy a šokující nárůst kriminality, přičemž směs nacionalismu, sociální polarizace, ztráta jistot a pocit ohrožení většinou vedou k autoritářským náladám, zabraňují tak vytváření postmaterialisticky orientované části středních vrstev a tím i vytvoření či zesílení stran zelených (Jordan 1998, Gliniski 1996, Pečínka 2002, Pečínka 2002a, Pečínka 2004). Stejně jako v dalších postkomunistických zemích, i v Československu přišel „výkyv“ celého politického spektra silně doprava, protože většina společnosti upřednostnila konzumní hodnoty a pravice byla chápána jako zastánkyně svobody v kontrastu k „totalitní levici“. Např. hnutí punk vstřebalo i některé fašizující prvky, strana Romů deklarovala pravicovou orientaci, sociální demokraté se zpočátku považovali za střed, někteří za pravý střed a většina nekonformních rockových a folkových zpěváků, umělců a intelektuálů spojila svoje společenské angažmá s konzervativními a neoliberalními stranami (Fuchs 2002, Pečínka 2003, Jordan 1998, Hloušek 2000: 373–395, Hloušek 2002).

Obdobníci působící v ekologickém disentu do SZ nevstoupili a spojili se ve Společnosti pro trvale udržitelný život (STUŽ). Domnívali se, že vstupem do vícero vlivných stran zajistí ochranu životního prostředí, ať už bude vládnout kdokoli. V Listopadu 1989 tedy zakotvili nejprve v rámci široké demokratické koalice Občanské fórum (OF), a odtud se rozešli různě

ným směrem. Bedřich Moldan do konzervativně neoliberální Občanské demokratické strany (ODS), Ivan Dejmál do Křesťansko demokratické strany (KDS) a pak do elitářské, konzervativně neoliberální Občanské demokratické aliance (ODA), Josef Vavroušek do sociálně liberálního Občanského hnutí – Svobodných demokratů (OH-SD), Miloš a Petr Kužvartovi do České strany sociálně demokratické (ČSSD), Martin Bursík do OH-SD a pak do Křesťanské a demokratické unie – Československé strany lidové (KDU-ČSL) a Jan Zeman, který ovšem neměl velké renomé z období před Listopadem 89, do KSČM. Pokud jde o pacifistický disent, Jana Petrová a Hana Marvanová vstoupili do ODS, Hana Holcnerová do OH-SD. Přitom mnohem blíže než tehdejší SZ mělo k západním zeleným OH-SD, uskupení vzdáleně připomínající ekologicky zaměřenou FDP. I když se z něj rekrutovala začátkem 90. let velká část české demokratické elity, kvůli nečitelnosti se ve volbách roku 1992 do parlamentu nedostalo, a po pragmatickém sloučení s národoveckou Liberální stranou národně sociální (LSNS) v druhé půli 90. let zaniklo. Na jeho troskách se roku 1998 zformovala 150členná Strana pro otevřenou společnost (SOS), ekologicko-liberální uskupení účastníci se většinou jen lokální a regionální politiky, sdružující osobnosti jako byli Pavel Nováček, Svatomír Mlčoch, později Eva Tylová, Petr Štěpánek či Petr Pávek. SOS však výrazně zakotvila – převážně díky charismatickému Pávkovi – dosud jen v Libereckém kraji.

Některé ekologické a pacifistické disidentské organizace (Nezávislé mírové sdružení, Mírový klub Johna Lennona, ekomonarchistické České děti) zanikly, část přetrvala (Ekologická společnost, Pražské matky, Děti Země, Hnutí Duha), a vzniklo nepřeberné množství nových (Jihočeské matky, Arnika, v prosinci 1989 vzniklý Zelený kruh atd). Novou roli si osvojily i starší oficiální organizace jako např. Český svaz ochránců přírody (ČSOP) a Brontosaurus, na jejichž okraji se před revolucí formovalo nekonformní myšlení.

Starší nebo nově se zapojující aktivisté – převážně z Hnutí Duha Jakuba Patočky a Jana Beránka a Děti Země Jindřicha Petrlíka a Miroslava Patrika – taktéž preferovali formu nátlakových skupin „zdola“, a chtěli rovněž ovlivňovat politiku vícero stran zároveň formou nátlakových skupin. Zelení různého ražení se navíc lišili v řadě neekologických témat, někteří se navíc od „zelené“ barvy odvrátili, když ztratila antikomunistický osten.

I když tedy na jaře 1990 měla SZ kolem 15 000 členů a volit ji chtělo 11 % voličů, první parlamentní volby 1990, pojaté jako plebiscit mezi „minulostí“, tedy KSČ, a „budoucností“, tedy OF, přinesly SZ jen 3–4 % hlasů, což nestačilo k překročení 5% prahu do parlamentu.

SZ od té doby ztrácela preference i členy. Do parlamentních voleb 1992 šla tudíž v rámci Liberálně sociální unie (LSU), účelového spojenectví SZ s národoveckou Československou stranou socialistickou (ČSS) a Zemědělskou stranou (ZS), vyjadřující zájmy družstevních rolníků. LSU s 6,5 % hlasů, získaných hlavně na venkově, překonala pětiprocentní práh a SZ získala 3 poslance v České národní radě – Jaroslava Vlčka, Miroslava Rašku a Pavla Seifera, kteří ovšem ze SZ postupně odešli, a 3 poslance ve Federálním shromáždění – Jiřího Čejku, Josefa Daňka a Aleše Muchu, kteří zase ukončili činnost společně s rozpuštěním Federálního shromáždění koncem roku 1992 (Pečinka 2002: 190–199, Fagan 2004). K zajímavé situaci došlo roku 1992 na ekologicky zdevastovaném severu Čech, sužovaným kriminalitou. SZ zde přestala být chápána jako protestní strana, ale pro ni typická voličská skupina – mladí muži pod 30 let – se obrátili k „protestnímu“ fašizujícímu Sdružení pro republiku – Republikánské straně Československa (SPR-RSČ), volajícímu po „pevné ruce“ (Pečinka 2002: 199, Jehlička, Kostecký 1995: 226–228).

V roce 1995 tehdejší předseda SZ Jaroslav Vlček vstoupil do ČSSD, a strhl s sebou část zelených. Novým předsedou SZ se stal majitel cihelny, podnikatel Emil Zeman. V dalších parlamentních volbách roku 1996 SZ nedokázala bez problémů sestavit kandidátku, poté začala navazovat bizarní spojení od sexuologa Radima Uzla z Nezávislé erotické iniciativy přes výstředního elitářského umělce Milana Knížáka až po lobby důchodců či dokonce stranu odstěpenou od ultrapravicové SPR-RSČ, na Plzeňsku aj. působící Unii pro Evropu. V parlamentních volbách 1998 dosáhla SZ zisku 1%. Roku 2002 v ní zbývalo 250 členů a tížil ji dluh 12 milionů korun. Pokud jde o stav ekoiniciativ – v Česku vždy méně početných, méně vlivných a finančně hůře zajištěných než na Západě – ty se tou dobou už začínaly potýkat s odlivem financí od různých nadací, které vyhodnotily Česko jako stabilizovanou demokracii a svoje granty a dotace zaměřily na podporu zelených aktivit dále na východě Evropy.

Na jaře 2002 Čtyřkoalice (4K), sdružující křesťanské demokraty z KDU-ČSL, konzervativní neoliberaly z Unie svobody (US) a ODA a radikální antikomunisty z Demokratické unie (DEU), ustoupila od svého původního záměru umístit na kandidátkách do parlamentních voleb představitele Hnutí Duha a s ní spojeného Brandýského fóra, Patočka a Beránka. Ti poté uzavřeli spojení se SZ, v jejímž vedení se tehdy nacházely osoby jako nevěrohodní podnikatelé, ufolog či xenofobní lokální politik, a na její kandidátky dodali řadu osobností kolem BF (Karel Jech, Marie Haisová, Jiří Kulich, Ivan Štampach, Ondřej Liška, Hana Holcnerová) a zařídili pro ni dosud nevídanou veřejnou podporu intelektuálů a umělců (Hany Librové, Fedora Gála, Jana Kellera, Jiřího Dědečka, Vladimíra Merty, Michaela Kocába, Evy Vavruškové, Ivana Dejmalu, Pavla Šremera, Jana Krause, Petra Uhla, Martina Putny atd.), která vynesla SZ 2,36% hlasů. Hranice 5% pro vstup do parlamentu nebylo dosaženo, ovšem SZ získala díky překročení 1,5% hranice pro získání příspěvku 11 milionů korun. Šlo o historický krok, protože SZ tak byla vyvedena z 12leté izolace od ekologických iniciativ a ještě získala nemalý obnos peněz za získané hlasy. Těsně po volbách však vedení SZ odsouhlasilo téměř dvoumilionovou „odměnu“ jejímu nevýraznému manažerovi Daliboru Vachulkovi, i když vzestup SZ byl téměř výhradně dílem Patočkova BF. Vedení SZ na veřejnosti nepřiznalo dluh. Charismatický Patočka následně zorganizoval „tmavozelený“ obrodný proud z mnoha veřejně známých osobností ekologické a „lidskoprávní“ scény i z mladých aktivistů (Pečínka 2002: 200–207, Fagan 2004). Ti od léta 2002 hromadně vstupovali do SZ, jejíž stav se po roce, na jaře 2003, zvýšil z 250 na 750 členů. Sjezd SZ v Brně v dubnu 2003 díky novým členům odstavil staré vedení, předsedou SZ se stal Beránek, ideologem v pozadí Patočka. SZ se začala víc objevovat v tisku, na zelené urychleně reagovala politická konkurence (Pečínka 2003a). ČSSD si vytvořila ekologickou platformu Platan a její část ocenila SZ jako budoucího vládního spojence, US začala vystupovat jako „ekologicko-liberální strana“, KDU-ČSL přišla s programem Zelená pro venkov, mladí komunisté přijali Rudozelený manifest a zahájili pouliční ekologické akce, a zelenou složku programu posílily i drobné neoliberalní strany.

Na podzim 2003 se však uvnitř „zreformované“ SZ strhl vnitřní spor mezi samotnými „tmavozelenými“. Sektářské sklony Patočky a Beránka známé z Hnutí Duha – projevující se vizionářstvím, centralismem a potlačováním odlišných názorů a ústící v odchody jednotlivců i skupin z Duhy od Jana Piňose po brněnské Nesehnutí – dostaly s vidinou vstupu do vysoké politiky mohutnější rozměr. Patočka vymyslel a tvrdě prosazoval doktrínu „nové demokracie“,

i „obrozené“ vedení SZ začalo tajit kritické informace a adresy členů, vytvářelo fiktivní organizace ze svých přátel, pomocí nichž usilovalo o další vedoucí pozice a místa na kandidátkách a kritikům udělovalo stranické tresty. V bulletinu a na webu SZ se začal projevoval jakýsi malý „kult osobnosti“ předsedy Beránka. Ze SZ byl za veřejné vystoupení proti Patočkovi vyloučen spoluzakladatel německých Zelených a dnešní poslanec Evropského parlamentu Milan Horáček. Kolem Uhla, Dejerala a postupně i Bursíka, Dany Kuchtové, Džamily Stehlíkové, Jana Jařaba a Petra Štěpánka se vytvořila opozice, soustředující nejvíce „tmavozelené“ středního věku se zkušenostmi v politice, méně pak některé funkcionáře „staré“ SZ. Vedení kolem Patočky a Beránka zase z řad „tmavozelených“ přitáhlo lidi velmi mladé, nezkušené a větší vzorek emotivně uvažujících žen, ze „staré“ SZ pak většinou esoteriky a ultrapravičáky fascinované autoritářsko-vůdcovským stylem politiky.

Zatímco „stará“ SZ se dlouhodobě pohybovala kolem 1 % preferencí a zisků v parlamentních volbách a od roku 1994 získávala asi 100–200 křesel pouze v lokálních volbách, nové vedení SZ zaznamenalo úspěch v regionálních volbách roku 2004, když v Jihomoravském kraji strana získala první 2 krajské zastupitele, a pak na podzim 2004, když se stal v Praze prvním senátorem za SZ známý novinář Jaromír Štětina. Preference SZ se pohybovaly kolem 3–4 %. Prostředí kolem Beránka a Patočky však začalo připomínat kombinaci náboženské sekty, fanklubu a autoritářské strany a hospodaření SZ a systém financování loajálních přátel prostřednictvím stranického aparátu se někdy podobal machinacím „staré“ SZ či je dokonce předčil (Dolejší 2004, Pečínka 2005, Pečínka 2004a, Pečínka 2006). Během dvou let nejtěžších excesů – od léta 2003 do léta 2005 – si dvojice někdejších reformátorů vyrobila ze svých spojenců i přímo z někdejších osobních přátel tolik protivníků, že se ocitla v SZ v menšině. Patočka ze SZ vystoupil v srpnu 2005 s cílem budovat „volnou alianci liberálů a zelených“, opřenu o malé neoliberální či konzervativně-neoliberální strany jako US-DEU, ODA, Evropská demokratická, Cesta změny, Liberální reformní strana atd. Jako důvod k vytváření nesourodé aliance uváděl nutnost sjednotit všechny síly proti snaze ODS zavést většinový systém, byl však podezírán, že tak pouze zakrývá snahu dostat se na volitelná místa jiné kandidátky, když v SZ jeho „nedemokratický“ proud ztratil moc (Pečínka 2005a).

Na sjezdu asi 800členné SZ v Pardubicích koncem září 2005 byl zvolen předsedou zastávající samostatného postupu zelených ve volbách a stoupenec vyváženého přístupu SZ ke všem parlamentním stranám s výjimkou komunistů, někdejší ministr životního prostředí (ŽP) Tošovského vlády Martin Bursík. Zároveň stoupenec Jakuba Patočky vytvořili konkurenční hnutí Zelení (Hnutí Zelení, 25. 9. 2005).

2. Ministerstvo životního prostředí od Moldana po Ambrozka

Praktická environmentální politika v České republice (ČR) po Listopadu 1989 se dá rozdělit do čtyř fází. Úsek 1989–1992 lze charakterizovat jako „zakladatelské“ období, roky 1992–1998 jako fázi „implementační“, periodu 1998–2004 před začleněním ČR do Evropské unie (EU) jako období „předvstupní“ a fázi po roce 2004 jako období „evropské“ (Bízek).

„Zakladatelské období“ (1990 až 1992) zahrnuje především zásadní změnu let 1989–90 a tvorbu zákonů, gradující v roce 1992. „Zelené“ kauzy patřily k hlavním tématům demokratické opozice v 80. letech, což po nastolení otevřených poměrů přineslo vlnu veřejného zájmu

o ekologii. Základy nového Ministerstva životního prostředí (MŽP) položily v letech 1989–90 především tři osobnosti zeleného disentu: Josef Vavroušek jako ministr-předseda Federálního výboru pro životní prostředí (FVŽP), na úrovni ČR nejvíce Bedřich Moldan a pak Ivan Dejmál. Díky nim se stal roku 1992 součástí českého právního řádu princip trvale udržitelného rozvoje (Míchal).

Absolvent pražské techniky Vavroušek působil jako ministr-předseda FVŽP v období 1990 až 1992. Inicioval první celoevropskou konferenci ministrů ŽP, Životní prostředí pro Evropu, a na její jednání v roce 1991 prosadil tři zásadní cíle: vytvořit celoevropský systém péče o ŽP, uvést do praxe Ekologický program pro Evropu a prosazovat environmentální etiku. V červnu 1992 vedl českou delegaci na konferenci OSN o ŽP v Rio de Janeiru. Jeho aktivity přerušila tragicky v březnu 1995 lavina ve slovenských horách, kde zahynul spolu s dcerou Petrou (Keller 1995).

Absolvent matematicko-fyzikální fakulty UK Moldan šéfoval MŽP od ledna 1990 do ledna 1991. Z vlády odešel po nařčení Petrem Pithartem ze spolupráce se Státní bezpečností (StB) před rokem 1989. Vstoupil do ODS, stal se ministrem ŽP v její současné „stínové“ vládě, od roku 2004 je senátorem ODS (Prof. Bedřich Moldan).

Po Moldanovi nastoupil do čela MŽP Dejmál, ministerstvo vedl od února 1991 do června 1992. Studoval Vysokou školu zemědělskou, z ní však byl roku 1970 vyloučen a uvězněn za činnost v ilegálním Hnutí revoluční mládeže. Patřil k signatářům Charty 77. Dejmálovi se především podařilo prosadit zákon o ochraně přírody a krajiny (Profil: Ivan Dejmál).

Vavroušek, Dejmál i Moldan nabyli svých zkušeností v prostředí nevládních organizací a do úřadů pak s sebou přivedli další členy ekoiniciativ. Ekologičtí aktivisté považují léta 1990–92 a Vavruškovu, Moldanovu a Dejmálovu působení v ministerských funkcích za období „krátkého vzepětí“ ke „gigantickým výkonům“ (Míchal).

Zakladatelské období bylo předznamenáno Moldanem iniciovaným dokumentem Duhový program. Ten měl za cíl připravit a schválit první generaci legislativy, především zákony o odpadech, ovzduší, ochraně přírody a krajiny a o posuzování vlivů na ŽP. Nové zákony měly dosáhnout co největšího zlepšení stavu ŽP co nejrychleji a obsahovaly řadu „transformačních prvků“, např. přísnou kontrolu převážení odpadů přes hranice. Kromě FVŽP a MŽP vznikla např. Česká inspekce životního prostředí, Státní fond životního prostředí a Český ekologický ústav. Stav jednotlivých složek životního prostředí se částečně zlepšil, šlo však především o důsledek reformy národního hospodářství, díky níž došlo k omezení či zastavení mnoha energeticky náročných a znečišťujících výrobních procesů (Bízek).

Cílem dalšího, „implementačního“ období (1992 až 1998) bylo uvést požadavky nové legislativy do života. K prosazení zákona o ŽP však při stabilizaci nového společenského systému nedošlo. Resort státní správy, který má životní prostředí svěřeno, se naopak ocitl v útlumu. FVŽP byl po parlamentních volbách 1992 rozpuštěn a tak skončila krátká éra, kterou čeští ekologové nazývají „vavrouškovská“. V čele MŽP se ocitl favorit ODS František Benda. Absolvent Vysoké školy chemicko-technologické, člen KDS a později ODS Benda vedl MŽP od července 1992 do července 1996 (Míchal, František Benda). Podle ekologů za čtyři roky dobrovolně předal klíčové kompetence v oblasti územního plánování a ochrany lesů a personálně degradoval svěřený orgán státní správy.

I když od začátku 90. let rychle poklesl zájem o ŽP, ani působení ministra Bendy neovlivnilo fakt, že ještě v roce 1996 pro 97% obyvatel ČR mělo ŽP stejnou závažnost jako zdravotní

péče a zajištění starých osob. Mezi osmi oblastmi, do kterých měly směřovat vyšší státní výdaje, stála v průzkumech ekologie na druhém místě hned za zdravotnictvím. Roku 1996 bylo životní prostředí jedním z mála témat, o nichž panovala ve společnosti shoda, ovšem v rozporu s názory její volené politické reprezentace (Míchal).

Co se týká praxe, byly alespoň postupně uzavřeny některé skládky odpadů, nainstalována koncová čistící zařízení u elektráren, došlo k plošnému zavedení plynu do obcí a k budování kanalizace a čistíren odpadních vod. V období 1991–2005 však nevznikla žádná chráněná krajinná oblast (CHKO). Proces Posuzování vlivů na životní prostředí (EIA) se začal využívat v praxi. V roce 1994 začala vstupní jednání s Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), která vyvolala určitou liberalizaci legislativy hlavně při nakládání s odpady. O rok později došlo ke schválení první Státní politiky životního prostředí, která za svůj cíl prohlašovala dosáhnout nejpозději do roku 2005 kvality životního prostředí, srovnatelné s tehdejší situací v zemích EU (Bízek).

Po parlamentních volbách roku 1996, jež ponechaly u moci pravicovou koalici, převzal MŽP absolvent Vysoké školy chemicko-technologické, člen ODA Jiří Skalický. Resort řídil od července 1996 do února 1998. Do svých stranických funkcí v ODA vkládal více energie než do úřadu, jehož řízením byl pověřen. Podle tehdejšího předsedy Hnutí Duha Jakuba Patočky bylo vidět, že na Skalického ministerstvo „tak nějak zbylo“. Začátkem roku 1998 Skalický abdikoval kvůli finančním skandálům ODA, jejímž předsedou se stal (Jiří Skalický, Lidové noviny, 23. 7. 1998).

„Předvstupní období“ (1998 až 2004) se zaměřovalo na zapojení ČR do EU. Roku 1998 začala jednání, na nichž český tým pro oblast životního prostředí vedl Bedřich Moldan. ČR vyjednala s EU tři přechodná období týkající se recyklace obalů do konce roku 2005, čištění městských odpadních vod do konce roku 2010 a omezení emisí z teplárny v Přerově a z Nové huti do konce roku 2007 (Evropská politika ochrany životního prostředí). V lednu 1998 se ujala moci dočasná úřednická vláda premiéra Josefa Tošovského, s mandátem omezeným do červnových parlamentních voleb 1998. Do čela MŽP byl na krátkou dobu postaven, od února do července 1998, za KDU-ČSL Martin Bursík (Míchal). Vystudoval obor ochrany životního prostředí na Přírodovědecké fakultě UK, od června 1989 byl aktivistou disidentského Hnutí za občanskou svobodu (HOS). V letech 1990–92 zastupoval v parlamentu OF, pak OH. V období 1993–1995 byl místopředsedou SD(OH). Když se zintenzívnily konflikty SD s národoveckou Liberální stranou národně sociální (LSNS), roku 1996 ze sjednocené strany SD-LSNS vystoupil. (Martin Bursík). Bursíkovi tehdy imponovala KDU-ČSL jako nekonfrontační strana středu prosazující sociálně tržní hospodářství po vzoru Německa oproti striktně tržnímu přístupu ODS. (Lidové noviny, 27. 4. 1998). Nakonec se stal členem KDU-ČSL, kde působil až do roku 2002. Ekologové hodnotili Bursíka v Tošovského vládě jako prvního environmentálně zaměřeného specialistu v této funkci. Kromě jiného Bursík otevřel problém jaderné elektrárny Temelín jako politické téma (Míchal). „Za čtyři měsíce dokázal zvednout prestiž instituce, která čtyři, možná šest let upadala,“ zhodnotil sociolog Jan Keller. „Před Bursíkem úřad pracoval pod ministrem, který ho ničil svou činností, a potom dva roky pod ministrem, který ho zase ničil svou nečinností,“ uváděl Vojtěch Kotecký z Hnutí Duha (MFD, 15. 7. 1998).

Volby v červnu 1998 skončily vítězstvím dosud opoziční ČSSD, jejíž menšinová vláda byla u moci udržována „opoziční smlouvou“ s do té doby hlavním rivalem, ODS. MŽP v kabinetu

ČSSD převzal Miloš Kužvart. Působil v něm od července 1998 do července 2002. Kužvart vystudoval geologii na Přírodovědecké fakultě UK, působil v ekologickém disentu. V období 1994–98 pracoval na MŽP, v roce 1995 vstoupil do ČSSD. Ekologové zpočátku oceňovali Kužvarta jako zkušeného ekoaktivistu i úředníka. Kužvartovu pověst vylepšilo to, že se ho snažil zbavit někdejší ministr ŽP za ODS Benda (Michal). Oproti Bursíkovi, který působil ve vládě jen krátce, do mimořádných předčasných voleb, těšil se přízni prezidenta Václava Havla a vůči němuž se ekologické organizace zdržely kritiky vzhledem k jeho razantnímu zelenému nástupu, se Kužvart dostal do horší pozice. Bursík mu „laťku“ nasadil vysoko. (Lidové noviny, 23. 7. 1998). Musel řešit mnohem víc úkolů během 4 let, byl pod tlakem ze strany ekologů kvůli kompromisům a naopak ze strany svých vládních kolegů, především z ministerstev průmyslu, dopravy a zemědělství a s nimi spojených lobby kvůli zelenému zaměření. Nepodařilo se mu přerušit dostavbu jaderné elektrárny Temelín, povolil budování dálnice D 8 přes CHKO České středohoří, postavil se proti Hnutí Duha v kauze Národního parku Šumava a nařídil zde řešit kůrovcovou kalamitu kácením (MFD, 27. 1. 2001). Prosadil však v parlamentu 14 ekologických zákonů, postavil se proti rizikové těžbě zlata (MFD, 17. 2. 2005). Zřídil na MŽP „registr projektů a zakázek“, který zvýšil transparentci zadávání a financování studií, zlepšil dostupnost výsledků projektů a fungoval protikorupčně. Tento registr jeho nástupce Libor Ambrozek pod záminkou „reformy a zlepšení“ nechal omezit v rozsahu i způsobu plnění a tím ho prakticky ochromit (Velek, 8. 9. 2005).

Zavedl též proces SEA – strategickou, koncepční variantu EIA, od roku 1998 byla postupně připravena a schválena druhá generace environmentální legislativy, k okruhům jako geneticky modifikované potraviny, obaly a obalové odpady, k nimž dosud neexistovala legislativa, byly vydány zákony nové. V roce 2001 došlo k aktualizaci nové Státní politiky životního prostředí, slučitelné s environmentální politikou EU (Bízek).

Parlamentní volby 2002 vyhrála ČSSD, která sestavila vládu společně s KDU-ČSL a US. Ministrem ŽP se v červenci 2002 stal člen KDU-ČSL Libor Ambrozek. Na Přírodovědecké fakultě UK vystudoval systematickou biologii, v roce 1996 absolvoval stáž na ministerstvu životního prostředí, roku 1996 se stal též poslancem. Ambrozek působil jako předseda Českého svazu ochránců přírody (ČSOP) (Životopis ministra). Svůj úspěch Ambrozek spatřoval ve zlepšení vztahů MŽP s ministerstvem zemědělství a životního prostředí, za dočasný neúspěch považoval neprosazení novely zákona o ochraně přírody a krajiny a taktéž nedosažení konsensu o ekologické daňové reformě ve vládě (Právo, 23. 7. 2005). V červnu 2003 byla v rámci předstupního období ČR Evropskou komisí přiznána 3 „přechodná období“ v oblastech jako nakládání s obaly, čištění městských odpadních vod a emise oxidu siřičitého u dvou velkých spalovacích zařízení.

Současné období „evropské“ (od 2004) přináší stabilizaci stavu ŽP, dochází k novelizaci a sladování legislativy jednak s ohledem na evropskou legislativu, jednak po zkušenostech s dosavadním zaváděním zákonů. Politiku ŽP ovlivnila reforma veřejné správy, kdy velká část kompetencí přešla na 14 krajů (včetně Prahy) vzniklých v roce 2000 (Bízek).

V roce 2004 byla schválena aktualizovaná Státní politika životního prostředí ČR do roku 2010. Ta se i nadále opírá o vědecké poznatky. Kde tyto poznatky chybí, nastupuje princip předběžné opatrnosti a následná prevence. Při uplatňování náhrady způsobených škod však platí princip, že platí znečišťovatel. Cílem je zastavení poklesu biodiverzity, udržitelné využívání přírodních zdrojů, bezpečné nakládání s odpady, snižování zátěže prostředí toxickými

látkami, snižování rozlohy postižených území, ochrana před hlukem, ochrana před negativními důsledky živelních událostí a následků krizových situací. V rámci regionálního rozvoje a obnovy venkova si politika ŽP do roku 2010 dává jako cíl ustavit Regionální rady pro udržitelný rozvoj v krajích a program obnovy venkova propojit s Místní agendou 21 (Státní politika životního prostředí 2004–2010).

3. Zelené perspektivy

Příští parlamentní volby čekají ČR v červnu 2006. Po odchodu části Patočkových stoupců ze SZ vývoj směřuje k tomu, že zelení do voleb půjdou rozdvojeni: Jednak jako samostatná SZ s Bursíkem v čele, jednak jako aliance malých neoliberálních stran – většinou odštěpců od ODS a ODA – a v září 2005 ustaveného hnutí Zelení Jakuba Patočky, jež využije symboliku někdejšího Občanského fóra. Vzhledem k 15leté historii nepřetržitých rozkolů u české „neklausovské“ pravice dojde pravděpodobně ještě ke zvýšení nestability po připojení skupiny Patočky a Beránka k této alianci, i když Václav Havel, dnes stoupenec pravého středu, bude zkoušet alianci stmelovat. Toto neoliberálně-zelené uskupení může odebrat menší část hlasů perspektivnější SZ a ztížit jí tak překročení 5% hranice pro vstup do parlamentu (Pečínka 2005a). Zároveň nejspíš způsobí žádoucí polarizaci v zelené scéně a přispěje k levicovější orientaci SZ v západoevropském smyslu, tedy ke skloubení ekologické, lidskoprávní a menšinové problematiky. Vzhledem k zásadním odlišnostem mezi oběma zelenými proudy se jejich opětovné sjednocení po krátkém čase jeví jako nepravděpodobné.

V parlamentních volbách roku 2006 je pravděpodobné vítězství ODS, která stupňuje spolu s prezidentem Klausem kampaň proti nevládním ekologickým a lidskoprávním organizacím. Současný ministr ŽP Ambrozek i jeho KDU-ČSL považují za přirozenou budoucí alianci ODS a KDU-ČSL, kdežto ČSSD směřuje k menšinové vládě tolerované KSČM. Bursík vyloučil účast SZ v takové vládě, která by zahrnovala KSČM nebo se opírala o její tichou toleranci. Tudíž v budoucí pravicové vládě by do čela MŽP údajně usedl s velkou pravděpodobností opět lidovec Ambrozek. Moldanův opětovný nástup do této funkce je údajně méně pravděpodobný. Opakování jakéhosi antiekologického negativismu z období ministra ODS Bendy tedy nejspíš není na pořadu dne, spíše se dá čekat konflikt protikladných zájmů jednotlivých ministerstev.

Eventuální nástup „rudozelené“ koalice ČSSD a SZ v roce 2010 bude záležet na tom, jak se ČSSD podaří v opozici znovu přebrat hegemonní postavení na levici na úkor KSČM, zdali SZ uspěje s viditelnou převahou ve střetu s neoliberálně-zelenou konkurencí, a dále, zdali se dříve KSČM zbaví zakořeněného stalinismu a nacionalismu nebo se v KDU-ČSL vytvoří křesťansko-sociální křídlo, jemuž bude ČSSD bližší než ODS. Koalice ČSSD – SZ – křesťansko-sociální KDU-ČSL s novým vedením se jeví jako pravděpodobnější a přijatelnější.

Ovšem suchá je všechna teorie a zelený a pestrý strom života, proto necht' je i tento článek otevřený kritice a dalším zpřesňujícím diskusím.

Literatura:

- Bízek, Vladislav. *Environmentální politika v České republice*, on-line text: (<http://www.konzervativizmus.sk/upload/rk/Bizek.doc>).
- Dejmal, Ivan. 4. 12. 1989. *Sociální ekologické hnutí versus politické zelené strany*, strojopis.
- Dolejší, Karel. 15. 3. 2004. „Demokracii zelenou viděti...“, *Britské listy*, on-line text: (<http://www.blisty.cz/art/17318.html>).
- *Evropská politika ochrany životního prostředí*, on-line text: (http://www2.euroskop.cz/data/index.php?p=detail&c-id=40533&h_kat_id=5065&id=5100&kap_id=119237).
- Fagan, Adam. 2004. *Environment and Democracy in the Czech Republic. The Environmental Movement in the Transition Process*. Cheltenham, Northampton: Edward Edgar.
- *František Benda*, on-line text: (<http://wtd.vlada.cz/scripts/detail.php?id=1780>).
- Fuchs, Filip. 2002. *Kytary a řev aneb Co bylo za zdí*. Brno: Vlastním nákladem.
- Gliński, Piotr. 1996. *Polscy Zieloni, Ruch społeczny w okresie przemian*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Hloušek, Vít. 2002. „Koncept konfliktních linií ve střední a východní Evropě – tři roviny analýzy“. *Středoevropské politické studie*, č. 2–3, ročník IV, jaro-léto 2002, on-line text: (<http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=34>).
- Hloušek, Vít. 2000. „Konfliktní linie v „postkomunistických“ systémech politických stran“ *Politologický časopis*, č. 4, s. 373–395.
- Hnutí Zelení, 25. 9. 2005: *Tisková zpráva přípravného výboru politického hnutí Zelení: Vzniká politické hnutí ZELENÍ*, on-line text: (<http://www.hnutizeleni.cz>).
- Jehlička, Petr a Kostelecký, Tomáš. 1995. „Czechoslovakia. Greens in a post-Communist society“. In: *The Green Challenge: The Development of Green Parties in Europe*. Eds. Richardson, Dick a Rotes, Chris. London: Routledge.
- *Jiří Skalický*, on-line text: (<http://wtd.vlada.cz/scripts/detail.php?id=547>).
- Jordan, Gerhard. 1998. „Ein wechsellvoller Weg“. *Ost-West Gegeninformation*, No 2, Juli, též jako „The Greens in Eastern Europe“, *Labour Focus on Eastern Europe*, No 61, 1998, on-line text: (<http://labourfocus.gn.apc.org/GreensLF61.html>).
- Keller, Jan. 1995. *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*. Praha: G plus G.
- Lidové noviny. 23. 7. 1998. *Miloš Kužvart v Bursíkově stínu?*
- Lidové noviny. 27. 4. 1998. *Místo Temelína se měly stavět úsporné elektrárny, říká Bursík*.
- *Martin Bursík, životopis*, on-line text: (<http://www.env.cz/www/zamest.nsf/0/ec0e67544185554bc12565b8003b7311?OpenDocument>).
- MFD. 27. 1. 2001. *Kužvart je pracovitý, ale též ješitný ministr*.
- MFD. 17. 2. 2005. *Miloš Kužvart: cesta z Česka*.
- MFD. 15. 7. 1998. *Odstupujícího ministra Busíka všichni chválí*.
- Michal, Igor. 28. 10. 1999. *Deset let poté*, on-line text: (http://www.stuz.cz/Zpravodaje/Zpravodaj001/deset_let.htm).
- Pečínka, Pavel. 2002. *Zelená zleva? Historie ekologických stran v Evropě*. Praha: G plus G.
- Pečínka, Pavel. 2002a. „Klikaté cesty českých zelených“. *Literární noviny* č. 28, s. 1 a 3.
- Pečínka, Pavel. 2003. „Romské politické strany a hnutí.“ In: *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. Ed. Mareš, Miroslav. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 99–172.
- Pečínka, Pavel. 2003a. „Jak Strana zelených svlékla starou kůži“. *Parlamentní zpravodaj*, č. 4, též *Britské listy*, 22. 9. 2003, on-line text: (<http://www.blisty.cz/art/15467.html>).
- Pečínka, Pavel. 2004. „Zelená Evropa: tmavozelený západ, světlezelený jih, šedozeleň východ.“ *Britské listy*, on-line text: (<http://www.blisty.cz/2004/10/19/art20180.html>).
- Pečínka, Pavel. 2004a. „Čtyři tváře Strany zelených a Strany pro otevřenou společnost.“ *Britské listy*, on-line text: (<http://www.blisty.cz/art/20979.html>).

- Pečinka, Pavel. 2005. „Beránek versus Štěpánek – ochočená revoluce?“ *Britské listy*, on-line text: (<http://www.blisty.cz/2005/1/7/art21432.html>).
- Pečinka, Pavel. 2005a. „Zelenání proevropské liberální pravice“. *Politologická revue*, č. 2.
- Pečinka, Pavel. 2006. *Hnědí a zelení: vzájemný boj, ale i prorůstání. Současné vztahy mezi krajně pravicovými a ekologickými proudy v České republice v porovnání s Evropou*. Text v recenzním řízení.
- Popelka, Slávek. 8. 1. 1989. *Leták s výzvou k založení Strany zelených*.
- Právo. 23. 7. 2005. *Ministr životního prostředí Libor Ambrozek: Přál bych si, abychom šli do koalice s ODS*.
- *Prof. Bedřich Moldan*, on-line text: (<http://moldan.cz/cze/stranka.php?sekce=2>).
- *Profil: Ivan Dejmal*, on-line text: (http://pes.internet.cz/hyena2002/clanky/2004/11/40343_0_0_0.html).
- *Státní politika životního prostředí 2004–2010*, Deník veřejné zprávy, on-line text: (<http://denik.obce.cz/go/clanek.asp?id=6159062>).
- Vaněk, Miroslav. 1996. *Nedalo se tady dýchat*. Praha: Maxdorf, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Vaněk, Miroslav, a kol. 2002. *Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha: Votobia, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Velek, Ondřej, 8. 9. 2005: *Mail P. Pečinkovi*
- *Životopis ministra*, on-line text: ([http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPLSF4ZJQ2E](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPLSF4ZJQ2E)).